

En dag om föräldrastöd

**Om föräldrastöd till tonårsföräldrar,
föräldrar som är nya i Sverige
och föräldrar till barn med
funktionshinder.**

Dokumentation från konferens 5 december 2013 i Uddevalla, arrangerad av Länsstyrelsen Västra Götalands län, Hälsökällan/Fyrbodals kommunalförbund, FoU i Väst/Göteborgsregionens kommunalförbund, Boråsregionen/Sjuhärads kommunalförbund, Skaraborgs kommunalförbund och Folkhälso-kommitten i Västra Götalandsregionen i samarbete med Statens folkhälsoinstitut.

En regional dag om föräldrastöd

Det var många samverkande parter som bjöd in till konferens i Uddevalla den 5 december 2013.

– Skogen av loggor på inbjudan visar att vi är många som vill fortsätta att utveckla och stärka det goda föräldrastödsarbete som pågår runt om i Västra Götaland, säger Lennart Rådenmark, länssamordnare vid Länsstyrelsen Västra Götalands län, som hälsade välkommen tillsammans med Anne-Sofie Skälegård, verksamhetsutvecklare vid Hälsokällan/Fyrbodals kommunalförbund.

– Vårt arbete med föräldrastöd startade här på Bohusgården för 6–7 år sedan. Så detta är varken avstamp eller avslutning, utan ett led i en strategisk satsning, säger Anne-Sofie Skälegård.

Dagens konferens hade tre teman – att vara ny förälder i Sverige, att vara förälder till barn med funktionsnedsättning och att vara tonårsförälder. Den var en del av Statens folkhälsoinstituts "turné" med regionala konferenser runt om i landet för att sprida kunskap om hur framgångsrikt föräldrastödsarbete kan bedrivas.

Över 200 medarbetare, chefer och politiker från kommuner, Västra Götalandsregionen och idéburna organisationer hade hörsammat inbjudan och trotsade dessutom stormen Sven och kom till Uddevalla för att ta del av både forskningsresultat och praktiska erfarenheter.

Länsstyrelserna stödjer och samordnar

Länsstyrelserna ska under 2014–2017 stödja kommuner, landsting och andra föräldrastödjande aktörer i arbetet med att utveckla ett universellt, kunskapsbaserat, samordnat och långsiktigt stöd till föräldrar med barn i tonåren. Föräldrastöd definieras som "en aktivitet som ger föräldrar kunskap om barns hälsa, emotionella, kognitiva samt sociala utveckling och/eller stärker föräldrars sociala nätverk", i enlighet med den nationella strategin för ett utvecklat föräldrastöd. Viktiga utgångspunkter i arbetet ska vara det jämställda föräldraskapet och barnets rättigheter.

Flera föräldrastödsprogram är nu evidensprövade och intresset för föräldrastöd är stort runt om i landet.

– Det är äntligen dags att sprida kunskapen och få fler att inse att det här är en guldgruva, säger Ragnwi Marcelind.

Konferensen i Uddevalla är en av många regionala konferenser om föräldrastöd som Statens folkhälsoinstitut tagit initiativ till. Det har varit ett mycket stort intresse för konferenserna runt om i landet och intresset för föräldrastöd växer.

– Nu börjar vi se resultat av studier som visar att det inte bara är bra för föräldrar och barn, utan att det också är hälsoekonomiskt lönsamt, vilket är en nyckel inför framtiden, säger Ragnwi Marcelind.

Hon går tillbaka till grundfrågan varför det är så viktigt med stöd till föräldrar och beskriver ytterligheterna när man diskuterar stöd till föräldrar. Den ena sidan hävdar att socialtjänsten bara ska rycka ut när det handlar om liv och hälsa, för övrigt vill man inte att någon annan lägger sig i familjens situation. Den andra sidan tycker tvärtom att det offentliga ska ställa upp och täcka alla möjliga behov så att barn kan tas om hand av det professionella. Men varken det ena eller det andra är möjligt eller önskvärt, menar Ragnwi Marcelind.

– Föräldrarna är de viktigaste personerna för att barn ska få en bra start i livet och föräldrastöd handlar om att stärka föräldrarna så att de ska klara de påfrestningar som alltid kommer.

DET FRIVILLIGA FÖRÄLDRASTÖDET, tillsammans med riktade insatser till familjer, är en nödvändighet i varje kommun, menar Ragnwi Marcelind, som har varit med under hela resan sedan föräldrastödet infördes.

– Och jag är glad och stolt över att vi har kommit så här långt och vidgat föräldrastödet till att också nå barn i tonåren.

Det är en allmänt accepterad kunskap att en bra anknytning och ett gott samspel mellan föräldrar och barn skapar grunden för en trygg uppväxt. Det är också en god grund för god hälsa längre fram i livet. Föräldrastöd är en relativt billig insats och den hälsoekonomiska analysen visar att insatsen är lönsam för samhället.

”Föräldrastödet är en guldgruva”

– Studier visar att när föräldrarna deltagit i ett föräldrastödsprogram känner de sig stärkta i sitt föräldraskap och beteendeproblemen hos barnen minskar. Slutsatsen är att föräldrastöd är en satsning som betalar sig själv redan efter ett par år. För varje satsad krona får vi två tillbaka. Det låter som ett fantastiskt politiskt budskap som alla politiker borde ta till sig.

SAMVERKAN MELLAN verksamheter och professioner är viktigt för att öka effektivitet och tillgänglighet i föräldrastödet. De exempel som finns på samlokalisering av olika verksamheter visar sig skapa goda förutsättningar för samverkan.

– Familjecentraler är ett väldigt bra exempel på hur man kan samlokalisera. Och i regeringens budget för 2014 har vi med ett förslag som rör familjecentralerna. Under året ska vi ge ett uppdrag att utvärdera olika modeller av familjecentraler, säger Ragnwi Marcelind.

En sådan utvärdering ska ge mer kunskap om hur arbetet på familjecentralerna kan utvecklas och bli en resurs för att nå fler föräldrar med stöd i föräldraskapet.

Ett annat område som uppmärksammas i budgeten är stöd till tonårsföräldrar. Var tredje tonåring tycker att föräldrarna ofta är trötta och stressade och att de inte har någon vuxen att prata med. På webbplatsen och till stödtelefonen för vuxna som finns hos Bris hör föräldrar av sig med många frågor. Det kan handla om första fyllan, för mycket datorspel och skolk. En kartläggning visar att föräldrar med barn i tonåren vill ha stöd och därför har regeringen valt att sätta extra ljus på tonåren. Fram till 2017 kommer regeringen att satsa nästan 40 miljoner kronor på att utveckla stödet till tonårsföräldrar, varav 10,1 miljoner under 2014.

– Lycka till med ert arbete och fortsätt kämpa för att föräldrastöd ska nå så många som möjligt. Regeringen vill stödja och stimulera arbetet med föräldrastöd så långt det är möjligt, avslutar Ragnwi Marcelind. ■

– Föräldrastöd är en satsning som betalar sig själv redan efter ett par år. För varje satsad krona får vi två tillbaka, säger Ragnwi Marcelind.

Kartlägg och synliggör – viktigt för att nå föräldrarna

Föräldrastöd är ett brett begrepp som kan innebära olika saker. Behoven växlar också under barnets uppväxt, men det grundläggande är att ett gott samspel mellan föräldrar och barn är en skyddsfaktor för barnen.

Det är också utgångspunkten för de projekt som pågått i landet inom ramen för Folkhälsoinstitutets uppdrag att utveckla föräldrastödet. Under hösten genomfördes 21 konferenser, en i varje län, för att sprida kunskap om utvecklingsarbetet, och konferensen i Uddevalla var en av de sista.

Att en varm och förtroendefull relation mellan föräldrar och barn fungerar som en skyddsfaktor för barnen är väl känt genom forskningen. Det handlar om allt från den tidiga anknytningen med det nyfödda barnet till att kunna kommunicera och samspela med sin tonåring.

En gemensam strategi

Den nationella strategin för ett utvecklat föräldrastöd, En vinst för alla, som kom 2009 innehåller ett antal grundtankar:

- Strategin ska inspirera kommuner att utveckla stöd- och hjälpinsatser till föräldrar i deras föräldraskap
- Alla föräldrar med barn i åldern 0–17 år ska erbjudas ett universellt stöd i sitt föräldraskap
- Stödet ska vara frivilligt och ges utifrån föräldrars önskemål och behov
- Nyckelord är samverkan

Nationell strategi för ett utvecklat föräldrastöd – En vinst för alla kan laddas ner från Länsstyrelsens och Regeringskansliets webbplats.

I intervjustudier säger barn att föräldrar ska vara ”snälla och lagom stränga”. Relationen med föräldrarna är viktigare än materiella förhållanden och ofta viktigare än kamraterna. Föräldrar ska kunna trösta och alltid ställa upp, men också sätta gränser.

– Särskilt för tonåringar kan det vara skönt att få skylla på mamma och pappa ibland, att kunna säga ”jag får inte göra det här”. Det är också viktigt för barn och ungdomar att göra saker tillsammans med föräldrarna, säger Elsa Rudsby Strandberg.

SAMSPELET PÅVERKAR också en rad hälsotankar. Det är inte bara beteendeproblem och utåtagerande beteende som påverkas, utan även depression och ångest, användning av alkohol, tobak och illegala droger, fetma och matvanor.

– Det kan även spela roll för hjärt- och kärlsjukdomar, vilket nog inte alla känner till, påpekar Elsa Rudsby Strandberg.

Föräldrastöd kan innebära olika saker. Det kan vara både grundläggande skydd från samhället som föräldraförsäkring och barnbidrag, och ett strukturerat utbud som föräldragrupper, rådgivning och program för föräldrastöd.

– Och så har vi förstås det informella stödet av vänner, nära och kära. Det är där många hämtar stöd i hur det är att vara förälder.

När föräldrar intervjuas om vilket slags stöd de önskar handlar det bland annat om mötesplatser. De vill kunna prata med andra föräldrar, men önskar också professionell rådgivning när de har behov av det. Fler föräldrar uppger att de har behov av stöd än som faktiskt deltar.

– Ett skäl till det är att många helt enkelt inte känner till vilket utbud som

finns och då är det inte så lätt att efterfråga det. Och jag tror att det inte bara är föräldrarna som inte känner till vad som finns, utan att även professionen ibland saknar den kunskapen. Därför är det så viktigt att kartlägga och synliggöra föräldrastödet, säger Elsa Rudsby Strandberg.

ORDET FÖRÄLDRASTÖD kan i sig vara lite problematiskt. Det kan förknippas med problem och svårigheter och många ser socialtjänsten som avsändare. Därför har en del kommuner valt att ha till exempel utbildningsförvaltningen som avsändare och kallar det för ”inspiration” eller ”peppa” i kontakt med föräldrarna.

Föräldrastöd kan ges på olika nivåer, från det universella stödet som erbjuds alla, till selektivt stöd som erbjuds en särskild målgrupp, och indikerat stöd som riktas till de barn och föräldrar som man vet har problem. Regeringens strategi från 2009, En vinst för alla, omfattar det grundläggande universella stödet till alla föräldrar.

– Självklart ska barn som har akuta svårigheter få stöd, men det grundläggande stödet behövs också. Det är svårt att förutsäga vilka barn som får problem längre fram och fördelen med att rikta sig till alla är att ingen behöver känna sig utpekad, säger Elsa Rudsby Strandberg.

MEN ÄR FÖRÄLDRASTÖD ”effektivt”? Ger det några vinster på kort eller lång sikt? Forskning om föräldrastödsprogram för familjer med uttalade problem visar att barnens beteendeproblem minskar, föräldrarna stärks och deras stress, ångest och depression minskar.

– Men vi vet mindre om effekter av de universella stöden, här finns ännu

”Jag tror att det inte bara är föräldrarna som inte känner till vad som finns, utan att även professionen ibland saknar den kunskapen.”

inga färdiga studier. Men preliminära resultat indikerar positiva effekter på föräldrarna. Det finns heller inga studier om mötesplatser för föräldrar har någon effekt på barnen, säger Elsa Rudsby Strandberg.

Hon påpekar att föräldrastöd inte bara är strukturerade program och att vi inte får glömma bort att föräldrarna efterfrågar arenor som exempelvis familjecentraler och förskola och skola.

Folkhälsoinstitutet har haft sammanlagt 140 miljoner att fördela till olika projekt. En del är avslutade och andra pågår än och ska redovisas till halvårsskiftet 2014. Dessutom hade 50 miljoner kronor avsatts tidigare till ”lokalt sektorsövergripande hälsofrämjande arbete för barn och unga” och där hade Uppsala

och Skara valt att arbeta med föräldrastöd, så därför ingår även deras erfarenheter.

De första åren, 2010–2011, anslogs 70 miljoner till projekt som hade fokus på samverkan. Totalt sett deltog ett 70-tal kommuner och man slog fast vikten av att kartlägga, synliggöra och marknadsföra sitt föräldrastödsarbete. Att rikta sig till alla föräldrar, avsätta resurser och samverka visade sig också vara framgångsfaktorer.

Under 2011–2013 fortsatte projekt med inriktning på utvärdering och utveckling av universellt stöd (60 miljoner) samt riktat föräldrastöd (10 miljoner). Bland annat pågår i Örebro en randomiserad, kontrollerad studie av föräldrastödsprogrammet Connect, där

de preliminära resultaten visar på högre föräldrakompetens och mindre depressiva symtom hos de föräldrar som gått programmet. Andra studier och projekt pågår i bland annat Linköping, Umeå och Angered i Göteborg.

Projekten om riktat föräldrastöd handlar bland annat om stöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning (Göteborg) och lindrig utvecklingsstörning (Jönköping). I den senare visar preliminära resultat att föräldrar som har barnen integrerade i grundskolan nyttjar färre tjänster från kommun och habilitering än föräldrar som har barn i grundskolan.

Sommaren 2014 kommer slutrapporterna och till hösten planeras dialogforum och spridningskonferens. ■

En låg kostnad som betalar sig på

Att satsa på föräldrastödsprogram kan spara pengar i en kommun. För varje satsad krona får man i genomsnitt tillbaka två kronor. Det visar analyser av kostnad och nytta av fem av de vanligaste föräldrastödsprogrammen som används i Sverige.

Är föräldrastöd värt pengarna? Är det en kostnadseffektiv insats sett till hälsoeffekterna? Studier har sedan länge visat på samhällsekonomiska vinster av förebyggande arbete.

– Alla här har säkert läst eller hört om de studier som visar att en stor del av kostnaderna för utanförskapet skulle kunna undvikas med förebyggande insatser. Men i dessa kalkyler finns inte hälsovinster med, säger Inna Feldman.

Det räcker alltså inte med att påstå att det går att minska kostnaderna i framtiden med förebyggande arbete, utan frågan är: Vad ska vi satsa på? Vilka insatser har effekt? Hur länge består effekten? Vad kostar de olika insatserna? Vilka effekter kan leda till att till exempel kommunens kostnader minskar? Det är de ”avvärjda oönskade fallen”, de som inte behöver resurser i framtiden som är hälsoeffekten.

ETT PROBLEM ÄR att det är lång tid mellan insatser och effekter på framtida psykisk hälsa och social anpassning. Men internationella studier med uppföljning under lång tid bekräftar att tidiga insatser minskar problembeteenden vilket i sin tur främjar social anpassning. Det finns inga svenska långtidsuppföljningar, men numera finns svenska effektstudier av ett antal föräldrastödsprogram.

Den hälsoekonomiska utvärderingen har avgränsats till universella och riktade föräldrastödsprogram. Fullständiga hälsoekonomiska analyser har gjorts av fem program och självutvärdering med en

bok. Det är endast hälsoeffekter hos barnen som studerats, inte hos föräldrarna.

Man har beräknat kostnaderna, identifierat och beräknat möjliga besparingar på kort och lång sikt. De kostnader som kommunerna har för att hålla föräldrastödsprogram är framför allt utbildning och arbetstid för ledare, annonsering, marknadsföring och lokaler. Föräldrarna satsar också resurser i form av tid.

– Och så kommer vi till det viktigaste: vilka hälsoeffekter kan vi använda? Finns det något sätt att uttrycka dem i siffror eftersom vi inte nöjer oss med att ”barnen mår lite bättre” eller att ”föräldrarna känner sig lite starkare”. Det räcker inte för en hälsoekonomisk analys, effekten måste kunna uttryckas i en siffra, förklarar Inna Feldman.

De förväntade hälsoeffekterna var bättre psykisk hälsa som visar sig i minskad nivå av utagerande beteende, färre kliniska fall av utagerande beteende och i förlängningen mindre behov av stöd från kommunen.

– Vi valde minskning av utagerande beteende för att det kan definieras på en klinisk problemlnivå. Det finns också omfattande forskning som visar att utagerande beteende i barndomen kan ge framtida svårigheter. Vi vet också att samhället har kostnader för barn med dessa problem, säger Inna Feldman.

SAMMANTAGET HAR 18 föräldrastödsprogram analyserats vad gäller utbildningskostnader, driftskostnader och föräldrarnas tid. Hälsoeffekterna i form

Föräldrastödet är värt pengarna, men det behövs fler studier, långsiktiga och med andra effekter, för att göra fler hälsoekonomiska utvärderingar, menar Inna Feldman.

ett par år

av minskat utagerande beteende, baseras på fem program. Dels en studie från Uppsala av Triple P, ett universellt program där cirka fem procent av barnen bedöms ha utagerande beteende på klinisk nivå. Dels de fem insatser (Komet, Connect, De otroliga åren, Cope och självinläring med boken Fem gånger mer kärlek), som ingått i nationella jämförelsestudien, som är riktade till barn med hög nivå av riskbeteende, cirka 50 procent bedöms ligga över klinisk nivå.

SLUTSATSEN AV ANALYSEN är att kommunens kostnad för föräldrastödsprogram är ganska låg, mindre än 3 000 kronor per barn. Analysen visar också att det kostar mellan 26 000 och 110 000 kronor, beroende på program, att avvärja ett kliniskt fall av utagerande beteende, medan ett barn med utagerande beteende kostar kommunen 82 000 kronor varje år.

– Om effekten består under minst två år får kommunen tillbaka sina satsade pengar. Och det låter ju lysande, säger Inna Feldman samtidigt som hon pekar på frågor som behöver diskuteras:

– Vi har bara studerat hälsoeffekter hos barn, vi behöver även titta på föräldrarna. Vi har ett begränsat urval av hälsoeffekter, vilket innebär att vi troligtvis underskattar hälsoeffekterna, det finns mer vinster. Och hur länge kan effekterna vara? Vi behöver fler långsiktiga svenska studier för att kunna göra fler hälsoekonomiska utvärderingar. Och jag tror att de kommer i framtiden. ■

Vad är hälsoekonomisk analys?

Den jämför de relativa kostnaderna och utfall (hälsoeffekter) av två eller flera insatser med samma syfte och avgör vilken av insatserna som ger "mest hälsa" för satsade resurser.

Hälsoekonomiska analyser används till exempel inom hälso- och sjukvården för att jämföra nya läkemedel eller olika folkhälsoinsatser.

Den hälsoekonomiska kalkylen är alltså ett sätt att räkna på nytta och kostnader i samma kalkyl för att värdera olika alternativ. Det handlar inte om att spara pengar, utan att använda pengarna på bästa sätt. Skälet till att hälsoekonomiska analyser görs är att resurserna är begränsade och behöver prioriteras.

Brobyggare kan nå

Personal som kan vara brobyggare mellan språk och kulturer är förutsättningar för att föräldrastöd till utlandsfödda föräldrar ska bli lyckosamt. Det visar Linköpings arbete med olika insatser för nyanlända föräldrar.

Linköpings kommun har arbetat med föräldrastödsprogram och föräldrakurser sedan år 2000. Den första familjecentralen startade 2004 och 2010–2013 har Linköping ingått i Folkhälsoinstitutets föräldrastödsprojekt tillsammans med Linköpings universitet.

En utgångspunkt för arbetet är – som i allt föräldrastöd – att det är föräldrarna som har störst påverkan på ett barns utveckling.

– En annan utgångspunkt, som vi har lagt till, är att en av de största riskfaktorerna för ett barn är att inte klara grundskolan med godkända betyg, säger Mats Mikiver.

Det generella stödet erbjuds via kommunens sju familjecentraler, föräldrakurser och rådgivning och stöd från socialtjänstens öppna insatser.

– Men vi vet också att det generella stödet inte når alla. Kan man inte svenska så går man inga föräldrakurser eller ringer för att få råd och stöd. Gör vi inget särskilt för dem så når vi ju inte alla. Därför bör åtgärderna vara universella, men anpassas till dem med störst behov, konstaterar Mats Mikiver.

SOM NYANLÄND TILL SVERIGE finns det en mängd olika stöd, men Linköpings erfarenhet är att det saknas en del, till exempel hur det är att vara förälder i Sverige. Hur fungerar den svenska skolan? Vilket ansvar har jag som förälder och vad förväntas av mig?

När Safiya Barre kom till Sverige från Somalia för 24 år sedan fick hon bostad i ett område där det bodde nästan bara svenskar och fick på egen hand lära sig hur det svenska samhället fungerar genom att fråga sig fram. Idag är det annorlunda. Många fler kommer till Sverige men det finns också riktade insatser till nyanlända. Gemensamt för alla är att språket är en nyckel för att livet ska fungera på ett bra sätt. Det gäller särskilt för barnen som ska in i skolan.

De behov som identifierats är bland annat att nyanlända föräldrar vill ha möjlighet att på sitt modersmål diskutera hur det är att vara förälder i Sverige. De behöver också praktisk hjälp med myndighetskontakter. Hos barnen har man sett att vissa inte klarar skolan så bra delvis beroende på att de inte får tillräckligt stöd av föräldrarna.

– Använd inte barnen som tolkar i familjen. Barnen ska inte ha den makten eller det ansvaret, säger Safiya Barre.

nyanlända familjer

Därför erbjuder Linköping flera olika insatser och aktiviteter för nyanlända föräldrar, till exempel information om att vara förälder i Sverige, föräldrastödkurser på modersmålet och Lära tillsammans, som handlar om ökad kunskap och samspelet mellan förälder och barn.

NYCKLAR I ARBETET ÄR modersmålspedagogerna i förskolan och modersmåls lärarna i skolan. De har dubbel kulturkompetens, är särskilt utbildade för föräldrastöd och har en hög trovärdighet hos föräldrarna. Några av dem, bland andra Safiya Barre, har också en del av sin tjänst som brobyggare på en familjecentral.

– Jag arbetar i förskolan och skolan, är med vid inskolning, har kontakter med föräldrarna och är med vid utvecklingssamtal. Det kan också handla om att hjälpa till inför placering i förskolan, berättar hon.

Safiya Barre arbetar också med ett projekt med en systuga och gymnastik för somaliska kvinnor, för att nå kvinnor som är hemma mycket och inte har så många kontakter utanför hemmet. Dessutom arbetar hon med sommarskola för både grundskole- och gymnasieelever.

Brobyggarprojektet går mot sitt slut och kommunen har avsatt medel för en fortsättning. Som brobyggare på familjecentralen är Safiya även en länk mellan svenska och somaliska familjer.

– Det blir ett lärande även för de svenska familjerna, påpekar Mats Mikiver.

”Att vara förälder i Sverige” är ett program med information till nyanlända föräldrar på modersmålet. En fråga som diskuteras mycket är hur föräldrastrukturen förändras efter flytten till Sverige. Att mannens/pappans position förändras och att barnen får en stark roll i familjerna.

– Jag upprepar gång på gång att man inte ska använda barnen som tolkar i familjen. Fråga hellre grannen eller några

Mer om arbetet i Linköping

Lära tillsammans (Family learning) har manualer på engelska som man översatt delar av och temana har anpassats till svenska förhållanden. Att vara förälder i Sverige är ett ”hemmabygge”, som tagits fram inom verksamheten i Linköping och som kan användas som en grund för den som vill göra någon liknande i sin egen kommun. Kontakta Mats Mikiver, 013– 20 63 18, mats.mikiver@linkoping.se, om du vill veta mer. Information finns också på www.linkoping.se/familjprogram och www.linkoping.se/forebyggandeforaldrastod (Fhi-projektets hemsida).

– Det generella stödet når inte alla. Därför bör åtgärderna vara universella, men anpassas till dem med störst behov, konstaterar Mats Mikiver.

vänner. Barnen ska inte ha den makten eller det ansvaret, säger Safiya Barre.

Linköpings kommun erbjuder också föräldrastödkurser på flera språk. Av cirka 40 gruppleadare har 15 arabiska, somaliska eller romska som modersmål. Kurserna som hålls är Småbarnsliv, Cope och Tonårs-Cope. Föräldraforum kan anordnas när det behövs träffar för en särskild språkgrupp.

Lära tillsammans (Family learning) är ytterligare ett program som erbjuds nyanlända föräldrar och deras barn från två år och uppåt. Här ligger fokus på att utveckla olika färdigheter med särskilt fokus på svenska språket och vardagsmatematik. Man leker till exempel affär och lär sig både orden och att räkna. Målet är att bli medvetna om sin roll och att det är viktigt att vara med och leka med barnen.

– Det är inte så vanligt i somaliska familjer att man leker tillsammans och spelar spel eller kryper på golvet, säger Safiya Barre.

SLUTSATSEN FRÅN FÖRÄLDRASTÖDSPROJEKTET i Linköping är att om man ska lyckas med insatser för utlandsfödda föräldrar måste man ha personal med brobyggarfunktioner. Projektet med föräldrakurser på annat språk än svenska följs av forskare från Linköpings universitet. De rapporterar om nöjda föräldrar och att föräldrarna framhåller att kurserna stärkt dem i sitt föräldraskap.

– När vi pratar om utsatta grupper är det viktigt att tänka på att även om prognosen kan vara dålig på befolkningsnivå, så finns det fortsatt stora möjligheter på individnivå, tack vare engagerade föräldrar och stöd från samhället. Det är aldrig för sent, säger Mats Mikiver. ■

Mammorna tycker att de blivit säkrare i sin föräldraroll och ökat sin förståelse – barnen är inte lika övertygade om det.
– Det ska bli spännande att se om detta är en bestående förändring vid nästa uppföljning, säger Elin Alfredsson.

Säkrare mammor – men tveksamma barn

Forskarna vid Psykologiska institutionen har sedan hösten 2011 följt över 300 familjer i tolv kommuner i västra Sverige som erbjuder något av programmen Connect, Aktivt föräldraskap, Komet, Cope och Ledarskapsträning för tonårsföräldrar till föräldrar med barn i åldern 10–17 år. Föräldrarna har vid första träffen fått förfrågan om de vill vara med i studien och ungefär 90 procent har sagt ja. De har svarat på skriftliga frågor i samband med första och sista gruppträffen. Dessutom har deras barn fått egna frågeformulär hemskickade och ungefär 70 procent av barnen har deltagit. Gruppledarna har också intervjuats. Cirka ett år efter första gruppträffen får föräldrar och barn nya frågeformulär på posten.

De frågor som föräldrarna har besvarat handlar om bland annat om föräldrastil och beteende, klimatet i familjen, barnets psykiska hälsa och temperament samt öppenhet gentemot föräldern. Barnen har skattat föräldrastil/beteende, klimatet i familjen, relation till föräldern, den egna psykiska hälsan och socialt välbefinnande samt temperament.

STUDIEN OCH DATAINSAMLING pågår fortfarande och hittills finns preliminära resultat från de för- och eftermätningar från familjer där både barn och deras mammor har fyllt i frågeformulär före juni 2013. Åtta av tio föräldrar som deltog i föräldragrupperna var mammor så därför har inledningsvis bara deras svar bearbetats. I slutrapporten kommer även papporna till tals.

På den övergripande frågan om det har skett någon förändring svarar mammorna ett rungande ja, enligt Elin Alfredsson:

– Det gäller både den egna föräldrastilen och klimatet i familjen. Det egna välbefinnandet är bättre och de tycker att barnets psykiska hälsa och temperament förbättrats.

Däremot tycker inte barnen, som grupp, att det skett någon förändring. Men i de fall som mammorna rappor-

terar minskade känslomässiga utbrott, tycker också barnen att de har minskat, så där finns en överensstämmelse. Det finns även en överensstämmelse mellan mammor som rapporterar ett ökat positivt föräldrabetende och barn som uppger att mammorna har blivit mer ”lagom intresserade” av vad de gör, snarare än kontrollerande eller ointresserade.

– Men det som sticker ut lite är att de mammor som känner sig säkrare i sin föräldraroll upplevs av barnen som mer oförutsägbara. Och mammor som uppger ökade försök till förståelse uppges av barnen ha blivit mindre varma. Det ska bli spännande att se när alla data är inne och vid ettårsuppföljningen, om detta är resultat som håller i sig. Om barnen kanske accepterar att okej, det är så här det kommer att vara, säger Elin Alfredsson.

DE PRELIMINÄRA RESULTATEN visar också på ett samband mellan mammors rapporterade förändring i föräldrabetende och hur de uppger att deras barn förändrats. Ett ökat positivt föräldrabetende relaterar till ökad öppenhet och minskade negativa känslouttryck hos barnen – och tvärtom. Även barnens rapporter om förändring i mammans beteende har ett samband med barnens uppfattning av den egna förändringen.

Resultaten så här långt kan sammanfattas som att mammorna tycker att grupper för tonårsföräldrar fungerar, medan barnen är mer tveksamma. Mammor och barn är dock överens om att positiva och negativa förändringar i föräldrarnas beteende är relaterade till förändringar i samma riktning hos barnen.

I de fall där mamma och barn är överens, till exempel att föräldrarnas uppfostningsstil ändrats i positiv riktning, så är man alltså också överens om att barnets beteende och välmående förändrats positivt. Kruxet är den bristande överensstämmelsen mellan mammornas och barnens svar, som alltså till stor del handlar om att man ser olika på om det skett någon förändring eller ej.

– Kanske är det så att föräldrarna

tycker att de förändrat sitt beteende, men att det inte märks så mycket utåt ännu, säger Elin Alfredsson.

Studien fortsätter och efter sommaren 2014 ska den sista ettårsuppföljningen göras.

VID SIDAN AV STUDIEN om effekten av grupper för tonårsföräldrar har en undersökning gjorts av vilken typ av stöd som föräldrar med barn i åldern 10–17 år vill ha och vad man känner till om vad som erbjuds i den egna kommunen. Genom telefonintervjuer har 875 föräldrar från 797 familjer i Göteborg och ytterligare sex närliggande kommuner svarat.

En fjärdedel uppgav att de tidigare hade deltagit i någon form av ledarledd föräldragrupp – och då har det likaväl kunnat handla om en grupp på BVC eller i fotbollsklubben – och fyra procent uppgav att de deltog vid intervjutillfället. Nästan tre fjärdedelar hade inte deltagit och lika stor andel visste inte att kommunen erbjöd grupper för föräldrar till äldre barn/tonåringar.

– Och detta i kommuner där vi vet att man faktiskt aktivt bedriver dessa grupper. Över 30 procent sa att de skulle tacka ja om de blev erbjudna ledarledd föräldragrupp. Det är alltså stor skillnad mot de fyra procent som faktiskt deltar, påpekar Elin Alfredsson.

EN MAJORITET TYCKER att föräldrastödet är viktigast när man har barn i åldern 13–17 år, men förslagen på vilket slags stöd de önskar varierar.

– Men vi uppfattar att många upplever ett glapp mellan BVC och BUP, att det behövs ett slags enklare stöd där tröskeln inte är så hög som till BUP och där BVC inte är aktuellt eftersom barnen är över 6 år. Man vet inte vart man ska vända sig, säger Elin Alfredsson.

Det finns också önskemål om att skolan ska vara en central punkt, och att kommunens hemsida ska vara bra och informativ – något om sällan var fallet. Och det är viktigt att det finns ett brett utbud av föräldrastöd. ■

Måste ständigt kämpa för sina barns

Nästan hälften av föräldrarna som medverkar i RiFS-projektet har någon gång överklagat ett beslut. Av dessa fick 41 procent ett bättre beslut efter överklagan – det första beslutet följde alltså inte lagen.

– Det visar hur de här föräldrarna gång på gång måste kämpa för sina barns rättigheter, säger Malin Broberg.

När man i RiFS-projektet planerade vad de ville göra med de forskningspengar om riktat stöd till grupper med särskilda behov som de fått del av, kom de fram till att de inte skulle utvärdera något särskilt program för föräldrastöd. I stället ville de fokusera på det som är ovanligt och särskiljande, nämligen allt runt omkring familjerna där det finns barn med funktionsnedsättningar.

– Och vi ville inte bara kartlägga, utan hitta sätt att förbättra stödet, säger Malin Broberg.

I projektet ingår en mängd olika samarbetspartners, vilket visar på hur många aktörer som finns runt barnen. Projektet förankrades noggrant både bland föräldrar och i kommunerna och det inleddes med en kartläggning. Den omfattade en enkät till professionella samt telefonintervjuer och webbenkäter till ett slumpmässigt urval av föräldrar (144 föräldrar i 109 familjer) vars barn tillhör LSS personkrets.

– Telefonintervjuerna tog mellan tre kvart och en och en halv timma – de här föräldrarna har massor att berätta, säger Malin Broberg.

INTERVJUERNA GJORDES av handläggare i kommunerna (men de intervjuade förstås inte familjer där de själva varit handläggare). Tanken var att det i sig skulle bli ett lärande och att deltagarna i projektet blev medforskare. Efteråt samlades de 14 intervjuerna och delade med sig av erfarenheterna. De tyckte det var både lärorikt och utvecklande att få mer kunskap om föräldrarnas situation.

– I början var de oroliga för att föräldrarna skulle vara arga och missnöjda. Men det var tvärtom. Föräldrarna ville gärna berätta och telefonintervjuerna kände att det var väldigt lärorikt att prata med föräldrarna om mer öppna frågor. Det blir en helt annan bild än när man är handläggare och har specifika frågor. Många blev ganska drabbade när de fick en familjs hela historia, från att barnet

var litet till att det nu var kanske 16 år, säger Malin Broberg.

Resultaten visar att föräldrarna lägger mycket tid på kontakter med myndigheter och andra, framför allt under barnets första sex år. Det är då utredningar görs, barnet ska börja förskolan och under den här tiden finns också mycket stöd för familjerna.

– Under skolåldern och senare har man inte alls lika mycket stöd och inte heller det stöd man behöver, säger Malin Broberg.

På frågan hur väl de insatser de fått motsvarat behoven, svarar 29 procent att de får vad de har behov av. En tredjedel tycker att de behöver lite mer insatser, medan övriga, nästan 40 procent, behöver mycket mer eller inte har fått de insatser de behöver.

PROJEKTET HANDLAR ju främst om stödet till föräldrarna, därför fick de frågan om insatserna har fokuserats på barnens eller föräldrarnas behov. Resultatet visar

Detta är RiFS

Projektet Riktat föräldrastöd, RiFS, undersöker stödet till föräldrar med barn som har funktionsnedsättning i Göteborgs, Kungälv och Tjörns kommun:

- Vilket stöd finns det för föräldrar vars barn har funktionsnedsättning?
- Hur uppfattar och upplever föräldrarna stödet?
- Vilket stöd tycker föräldrarna att de behöver?
- Vad kan göras bättre?

Projektet inleddes 2011 med kartläggningar och nu pågår fem utvecklingsprojekt som ska leda till ett bättre stöd till de berörda föräldrarna och deras barn. RiFS pågår till och med 2014 och finansieras av Statens folkhälsoinstitut (numera Folkhälsomyndigheten).

Struktur och samordning i stödet till föräldrar med barn som har funktionsbinder måste bli bättre, konstaterar Malin Broberg.

rättigheter

att det är främst barnens behov som har tillgodosetts.

Föräldrarna tycker att personal inom habiliteringen har god kunskap om barn med funktionsnedsättning, medan det är sämre med kunskapen inom LSS/socialtjänst och förskola och skola. Kunskapen om föräldrarnas livssituation är ännu sämre.

Information om rättigheter är ett behov som hälften av föräldrarna inte tycker är tillgodosett.

– Här finns förbättringsmöjligheter, till exempel med information på webben om hur det är att vara förälder till ett barn med funktionshinder. Det finns information som är lika över hela landet som kan kompletteras med specifik information från varje kommun.

Föräldrarna får sin information om stöd och insatser framför allt genom att leta själv, genom habiliteringen och andra föräldrar.

Det praktiska stödet, med läger, vårdbidrag, avlösarservice med mera, har de flesta föräldrar fått. Men bland de föräldrar som är födda utomlands finns ett större behov av praktiskt stöd eftersom dessa ofta inte har ett lika bra socialt skyddsnet runt sig.

KÄNSLOMÄSSIGT STÖD är ett område där föräldrarna har stora behov som inte tillgodoses. Det kan handla om stresshantering, stödsamtal, krisbearbetning eller parsamtal.

– Det är ett behov som tycks falla mellan stolarna. Vem ska ta hand om det stödet? Kommunen? Eller psykiatrin om det blir riktigt akut? Den här frågan måste lösas, betonar Malin Broberg.

Även de professionella anser att stress-

hantering är en stödinsats som det behövs mer av. Inom habiliteringen möter personalen nästan varje dag föräldrar som är hårt pressade eller mår psykiskt dåligt.

De professionella anser också att i skol- och tonåren, när barnen är äldre och i övergången från barnhabiliteringen till vuxenhabilitering fungerar stödet särskilt dåligt. Endast 14 procent arbetar proaktivt med övergångar.

– Många föräldrar berättar hur de har fått ta initiativ och dra i allt som handlar om skolstarten till exempel. Här måste det bli tydligare och finnas rutiner, säger Malin Broberg.

Ett resultat som hon funderat mycket på är att 46 procent av föräldrarna har överklagat ett beslut och att 41 procent av dem har fått ett bättre beslut efter överklagan.

– De har alltså inte bara varit missnöjda med beslut, utan tänkt att det nog är felaktigt och orkat överklaga, säger Malin Broberg och jämför med bygglov där 4,6 procent överklagningar i en kommun var en ”explosionsartad utveckling” och knappt 20 procent blev ändrade i nästa instans.

PÅ TJÖRN OCH SEX STADSDELAR i Göteborg pågår nu utvecklingsprojekt som bland annat syftar till minska antalet kontakter för föräldrar och ge stöd till föräldrar och ungdomar i övergången till vuxenlivet.

Malin Broberg konstaterar att många är väldigt nöjda med sina individuella kontakter, men att det är samordningen och strukturerna som måste förbättras. ■

Läs och lär från tidigare konferenser

Länsstyrelsen har under de senaste åren genomfört ett flertal konferenser, i samverkan med bland andra FoU i Väst/GR och Göteborgs universitet, om föräldraskap och barns och ungdomars psykiska hälsa. Konferenserna har dokumenterats i skrift och ibland även filmats. De skriftliga dokumentationerna kan laddas ner från både Länsstyrelsens och FoU i Väst/GR:s webbplatser.

2010: "Skolk & Komet" (18 mars). "Mer kärlek mindre trots" (Föräldrakomet, 29 september).

2011: "Förutsättningar för föräldrastöd – ledarskap och samverkan" (18 maj). "Hur kan vi förebygga psykisk ohälsa hos barn?" (6 april). "Ledsna barn" (8 december). "Barn som bevittnat våld" (23 november). FoU i Väst/GR gav också ut "Barn av vår tid. Aktuell forskning om barn och familjer" samma år.

2012: "Psykisk ohälsa hos flickor" (19 april och 20 september). "Graviditet och tidigt föräldraskap vid missbruk eller beroende. Stöd till barn och föräldrar" (18 oktober). "Föräldrar i vår tid. Om barns och familjers villkor" (15 november).

2013: "Föräldrastödsprogram. Spelar det någon roll vad man väljer?". Här presenteras bland annat Nationella jämförelsestudien av Håkan Stattin med flera (29 maj).

Dessutom finns filmade föreläsningar om föräldrastöd från Förebygg.nu 2011, på Länsstyrelsens webbplats, Föräldrastöd.

För information om aktuella konferenser och publikationer gå in på:

- www.grkom.se/fouivast
- www.grkom.se/sociala
- www.lansstyrelsen.se/vastragotaland

Ny myndighet

Den 1 januari 2014 upphörde Statens folkhälsoinstitut och blev, tillsammans med Smittskyddsinstitutet och delar av Socialstyrelsen, **Folkhälsomyndigheten**.

På www.folkhalsomyndigheten.se finns detta material om föräldrastöd att ladda ner:

- Föräldrar spelar roll. Handbok i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete.
- Så arbetar kommuner, landsting och ideella organisationer med föräldrastöd.

Elsa Rudsby Strandberg och Ulf Axberg svarade på sms-frågor.

– Nu gäller det att hålla i, hålla ut och hålla på!

Moderator under dagen var Ulf Axberg, universitetslektor vid Psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet och forskare vid FoU i Väst/GR. Han avslutade med att tillsammans med Elsa Rudsby Strandberg svara på några av publikens sms-frågor som kommit in under dagen.

• Hur är det tänkt att stöd till föräldrar med kognitiva svårigheter ska se ut?

Det finns ännu inte så mycket forskning, men det pågår utvecklings- och forskningsprojekt i Sverige. Föräldrastöd till föräldrar med kognitiva svårigheter ställer speciella krav. Det stöd som vi talat om här fungerar inte för den gruppen, utan behöver anpassas efter den gruppens behov.

• Ifrågasätter utåtagerande beteende som mått på lyckat föräldrastöd, då det kan bero på reaktion av misshandel, missbruk, sexuella övergrepp, våld i nära relationer med mera. Man har ju inte utrett familjen innan! Hur tänker ni om det?

Det är ett mått, men inte tillräckligt, vi behöver titta på mer. Men om vi tar de studier som gjorts ser vi att 60–70 procent av barnen blir hjälpta av strukturerat föräldrastöd. Det är fantastiska resultat – för några år sedan visste vi inte detta. Men det är fortfarande 30–40 procent av barnen som insatserna inte räcker för. Och de är ju lika viktigt att se när stödet inte fungerar som när det fungerar. Hur kan vi hjälpa de barnen och föräldrarna? Det finns så många andra faktorer att ta hänsyn till, som till exempel förekomst av våld och över-

grepp, där andra insatser behövs, eller att barn med utåtagerande beteende också kan vara deprimerade eller ångestfyllda. Utåtagerande beteende är, precis som Inna sa i sin föreläsning, ett mått, men det behövs fler och det kommer troligtvis i framtiden.

• Har ni använt kvalitativ metod eller bara självskattningsformulär (fråga till Malin Broberg som besvarades av Ulf Axberg).

Självskattningsformulär används ofta när man ska göra effektstudier. Man kan också använda observationsmått, men det är väldigt kostsamt och är knepigt att analysera. Vill man få en fördjupad förståelse för processer är det vanligt att kombinera olika metoder.

Ulf Axberg avslutar med att det skett mycket inom föräldrastödet på bara några år.

– Nu gäller det att hålla i, hålla ut och hålla på! Den 20 mars arrangeras en spridningskonferens i Skara och vi planerar fortsatta konferenser specifikt runt tonåringar och föräldrastöd. Arbeta pågå!

Inbjudan till konferensen i Skara 20 mars kommer att finnas på www.skaraborg.se.

Tips till dig som vill läsa mer

Boström, Petra (2012) **Experiences of Parenthood and the Child with an Intellectual Disability**. Doktorsavhandling, Psykologiska Institutionen, Göteborgs universitet

Broberg, M (2011) **Expectations and reactions to disability and normality experienced by parents of children with intellectual disability**. Child; care, health and development.

Ferrer-Wreder, Laura, Stättin, Håkan, Cass Lorente, Carolyn, Tubman, Jonathan G, & Adamson, Lena. (2005). **Framgångsrika preventionsprogram för barn- och unga – En forskningsöversikt**. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Forster, Martin. (2009). **Fem gånger mer kärlek**. Stockholm. Natur och kultur.

Furlong, M., McGilloway, S., Bywater, T., Hutchings, J., Smith, S. M., & Donnelly, M. (2012). **Behavioural and cognitive-behavioural group-based parenting programmes for early-onset conduct problems in children aged 3 to 12 years**. Cochrane Database of Systematic Reviews (2). <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/14651858.CD008225.pub2/full>

Föräldrar spelar roll. Handbok i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete. ISBN: 978-91-7521-090-2. En handbok som ger en samlad bild av aktuell forskning om föräldraskap, olika former av föräldrastöd och hur man kommer igång med ett framgångsrikt föräldrastöds arbete. Kan laddas ner från Folkhälsomyndigheten.

Johansson, H. & Bäck-Wiklund, M. (red) **Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst**. (2012)

Kaminsky, Jennifer Wyatt, Valle, Linda Anne, Filence, Jill H, & Boyle, Cynthia, L. (2008). **A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness**. Journal of Abnormal Child Psychology, 36, 567-589.

Riksrevisionen (2011) **Samordning av stöd till barn och unga med funktionsnedsättning – Ett (o)lösligt problem?** RiR 2011:17

Larsen, T., Malmberg Nord, M., Nordenhielm, S. (2011) **Vanliga föräldrar under ovanliga omständigheter**. I Barn av vår tid. FoU i Väst/GR. Sidorna 49-52.

Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). **Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies**. Acta Pædiatrica, 97(2), 153-158.

Scott, Stephen. (2010). **National dissemination of effective parenting programmes to improve child outcomes**. The British Journal of Psychiatry, 196(1), 1-3. <http://bjp.rcpsych.org/content/196/1/1.full>

Webster-Stratton, Carolyn H., & Taylor, Ted (2001). **Nipping early risk factors in the bud: preventing substance abuse, delinquency, and violence in adolescence through interventions targeted at young children (0-8 Years)**. Prevention Science, 2(3), 165-192.

Kontaktpersoner:

Länsstyrelsen Västra Götalands län: Lennart Rådenmark, lennart.radenmark@lansstyrelsen.se

Hälsokällan/Fyrbodol: Anne-Sofie Skälegård, anne-sofie.skalegard@fyrbodol.se

FoU i Väst/GR: Elisabeth Beijer, elisabeth.beijer@grkom.se och Ulf Axberg, ulf.axberg@grkom.se

Västra Götalandsregionen: Eva Mattsson-Elofson, eva.mattsson-elofson@vgregion.se

Folkhälsomyndigheten: Elsa Rudsby Strandberg, elsa.rudsby.strandberg@folkhalsomyndigheten.se

Konferensen arrangerades av:

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Rapport nummer 2014:05
ISSN 1403-168X

Boråsregionen
Sjuhärad's kommunalförbund

i samarbete med Statens folkhälsoinstitut.